

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА СТРУКТУРА СЛУЖБИ СУДДІВ В УКРАЇНІ

ШПЕНОВ Дмитро Юрійович - кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
УДК 347.962:342

В статті определена організаційно-правова структура служби судей в Україні; охарактеризована система судів, в которых судьи проходят службу, порядок их образования, материально-бытового обеспечения; определена система органов управления деятельностью судов, в том числе, органов судейского самоуправления; проанализированы направления и движение взаимодействия судов между собой, с органами судебного администрирования и другими органами государственной власти и должностными лицами.

Ключові слова: служба суддів, організаційна структура служби суддів, система судів, органи судового адміністрування, суддівське самоврядування.

Постановка проблеми

Служба суддів в Україні характеризується неоднорідною структурою, що передбачає можливість виділення в її змісті окремих функціональних та організаційних елементів. Організаційна структура служби суддів розкриває спосіб та форми організації судової влади, визначає систему судових органів, порядок їх утворення, а також посадово-штатну конструкцію судів. Аналіз функціональної структури служби суддів дозволяє з'ясувати зміст такої служби, її характерні особливості та відмінності від інших видів публічної служби.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені питанням організаційно-правової структури служби суддів в Україні, що у

поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Стан дослідження

Окремі аспекти структури служби суддів в Україні досліджували такі вчені, як О. Ю. Дудченко, С. Д. Гусарев, К. Ф. Гуценко, Р. О. Куйбіда, І. Є. Марочкін, Б. О. Прокopenко, О. В. Старчук, О. Д. Тихомиров, Т. В. Штих та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні комплексні наукові праці, присвячені дослідженню проблеми організаційно-правової структури служби суддів в Україні, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Мета та завдання дослідження

Метою статті є визначення характерних особливостей організаційної структури служби суддів в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити особливості служби суддів в Україні, що відрізняють її від інших видів публічної служби; з'ясувати організаційно-правову структуру служби суддів в Україні, охарактеризувати кожний елемент організаційно-правової структури служби суддів.

Виклад основного матеріалу

Дослідження організаційно-правової структури служби суддів в Україні необхідно розпочати з визначення особливостей та

кої служби, що дозволяє виділити її з-поміж інших видів публічної служби.

Як відомо, службу суддів в Україні можна віднести як до публічної, так і до державної служби, оскільки статус судді чітко визначений у ст. 51 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1], де зазначається, що суддя займає штатну посаду в одному із суддів на професійній основі. Водночас, необхідно звернути увагу на те, що служба суддів являє собою специфічний вид публічної служби, оскільки порівняння положень законів «Про державну службу» [2] та «Про судоустрій і статус суддів» [1] показує на такі відмінності правового регулювання досліджуваного інституту:

1) особливий порядок призначення та обрання на посаду судді. Ця відмінність передбачає наявність особливої процедури висування на посаду судді, спеціальних вимог до кандидата на посаду, які не притаманні іншим державним службовцям (наприклад, отримання спеціальної підготовки в Національній школі суддів, неможливість призначення на посаду за результатами стажування тощо), а також систему органів (Верховна Рада України) та посадових осіб (Президент України), які уповноважені призначати або обирати суддю (відповідно, на строковій або безстроковій основі);

2) необхідність принесення суддею при вступі на посаду спеціальної присяги, текст якої визначений Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Так, аналіз тексту присяги судді (ст. 55 Закону «Про судоустрій і статус суддів») дозволяє визначити таку відмінність від присяги інших державних службовців, як акцентуація на об'єктивність, безсторонність, неупередженість, справедливість здійснення своєї діяльності (правосуддя) та дотримання морально-етичних принципів поведінки;

3) відсутність службової підлеглості та підпорядкування судді виключно закону. Ця відмінність обумовлена тим, що в судах адміністративні посади суміщаються з посадою судді, а всі організаційні та інші внутрішні питання роботи суду в тій частині, що стосуються безпосередньо відправлення правосуддя, організації роботи суддів у цьому напрямку, вирішуються на засадах

суддівського самоврядування. Інші питання управління судами покладаються на спеціальні адміністративні штатні одиниці – керівника апарату суду, управлінська влада якого поширюється виключно на судовий апарат. Це пов'язано з реалізацією принципу незалежності судді та виключенням можливості незаконного впливу на нього;

4) особливий порядок та умови матеріального забезпечення судді. Це означає, що Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено розмір посадового окладу, а також доплати за вислугу років, перебування на адміністративній посаді та інші умови та розмір грошового, житлового та іншого соціального забезпечення;

5) особливий порядок просування по службі визначається правом судді на обрання або призначення на адміністративну посаду в суді або органах суддівського самоврядування, призначення або обрання на посаду судів вищої ланки або спеціалізованих судів. При цьому, в Законі «Про судоустрій і статус суддів» не передбачено присвоєння судді різноманітних рангів, які впливають на розмір доплат та інші додаткові соціальні гарантії (тривалість щорічної відпустки тощо);

6) особливий порядок притягнення до всіх видів юридичної відповідальності – полягає у визначенні в Законі «Про судоустрій і статус суддів» спеціальної процедури дисциплінарного провадження щодо судді та закріплення в цьому ж Законі та Конституції України можливості його затримання та арешту лише за згодою Верховної Ради України, а повідомлення про підозру може здійснити лише Генеральний прокурор України.

Поряд із вищенаведеними відмінностями, існують і деякі спільні риси служби суддів з державною (публічною) службою, які дозволяють стверджувати про спорідненість цих категорій. Зокрема, до них належать: 1) поширення дії Закону «Про державну службу» на суддів (п. 5 ч. 2 ст. 2); 2) ґрунтування державної служби та служби суддів на єдиних принципах – верховенство права, професіоналізм, прозорість тощо; 3) фінансування державної служби та служби суддів за рахунок коштів Державного бюджету;

4) поширення на державних службовців та на суддів вимоги щодо несумісності з іншими посадами та оплачуваними видами діяльності; 5) поширення однакових загальних обов'язків на суддів та інших державних службовців (додержання присяги, вимог законів, повага до прав та свобод людини та громадянина) тощо.

Отже, службі суддів в Україні, як різновиду публічної служби, властиві всі загальні атрибути цієї служби. Однак, вона також характеризується рядом властивих їй особливостей. Однією з цих особливостей є організаційна структура служби суддів.

Організаційну структуру служби суддів можна представити такою системою елементів: 1) система судів, в яких судді проходять службу, порядок їх утворення, матеріально-побутового забезпечення; 2) система органів управління діяльністю судів, у тому числі, органів суддівського самоврядування; 3) напрямки та рух взаємодії судів між собою, з органами судового адміністрування та з іншими органами державної влади та посадовими особами.

Розглядаючи організаційну структуру служби суддів, перш за все, слід зазначити, що на сьогодні в Україні сформувалась чітка судова система, представлена судами різних ланок та рівнів. У загальному вигляді, судова система України відповідно до Конституції [3] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1] представлена Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції. Систему судів загальної юрисдикції складають місцеві суди (міські, районні у містах, районні та міськрайонні), апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди (Вищий господарський та Вищий адміністративний суди), Верховний Суд України. При цьому, система адміністративних та господарських судів, які за своїми функціями належать до місцевих судів, визначена в указах Президента України «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі» [4] та «Питання мережі господарських судів України» [5], однак на законодавчому рівні порядок їх організації та структури і досі не визначений.

Порядок утворення та ліквідації судів загальної юрисдикції здійснюється у порядку

визначеному Законом «Про судоустрій і статус суддів» (Президентом України за поданням Міністра юстиції на підставі пропозиції голови відповідного суду) [1]. У подібному порядку визначається кількість суддів у кожному суді з тією лише відмінністю, що таку кількість визначає Державна судова адміністрація у межах видатків на утримання судів, визначених у Державному бюджеті на відповідний рік.

Другим елементом організаційної структури служби суддів в Україні є система органів управління судами (судового адміністрування).

Для вирішення адміністративних питань, що стосуються діяльності суддів, у судах всіх рівнів та Конституційному суді утворюються адміністративні посади, які можуть обіймати виключно судді.

О. Ю. Дудченко визначає адміністративну посаду у судовій системі України як визначений законом та штатним розкладом структурний елемент суду (як державного органу), якому відповідає юридично встановлений комплекс прав та обов'язків (повноважень) щодо організаційного керівництва в суді з метою забезпечення здійснення ефективного правосуддя [6, с. 253]. Відповідно до ст. 20 Закону «Про судоустрій і статус суддів» адміністративними посадами в суді вважаються посади голови суду та заступника (заступників) голови суду. У Верховному Суді України адміністративною посадою також вважається посада Першого заступника Голови Верховного Суду України [1]. Однак, на нашу думку, доцільно до адміністративних посад також віднести деякі посади в органах суддівського самоврядування, зокрема, Голова Вищої кваліфікаційної комісії, Голова Ради суддів та його заступник тощо.

Найбільш важливу роль в організації та управлінні судами мають органи суддівського самоврядування. Їх систему відповідно до Закону «Про судоустрій і статус суддів» складають: збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду України, ради суддів відповідних судів, конференції суддів відповідних судів, Раду суддів України, з'їзд суддів України [1].

З'їзду суддів підзвітна Державна судова адміністрація, яка здійснює організаційне забезпечення діяльності суддів. Для реалізації своїх функцій на місцях утворені територіальні підрозділи Державної судової адміністрації.

Крім того, для реалізації адміністративно-управлінських повноважень Законом «Про судоустрій і статус суддів» передбачено функціонування апарату суду на чолі з керівником. Всі працівники апарату мають статус державного службовця. До них належать: помічники суддів, секретарі судових засідань, працівники судової канцелярії тощо.

На думку С. Ю. Обрусного, судове управління визначається як діяльність з організаційного керівництва судами, а також організаційне забезпечення судів [7, с. 18]. Особливістю управління в судах є поєднання централізованого державного адміністрування та суддівського самоврядування.

Слід погодитись з точкою зору Г. С. Пітера, що однією з характерних рис сучасного і добре організованого суду є чіткий розподіл функцій між суддями і адміністративним персоналом, а також між головою суду і адміністратором суду (ця посада також може називатися «керівник апарату суду» або «судовий адміністратор») [8, с. 75]. Отже, на думку дослідника, більшість управлінських функцій, які стосуються організації діяльності суду, включаючи взаємодію з іншими органами, посадовими особами, громадянами, громадськими об'єднаннями, а також визначення потреби в кадрах, планування тощо, повинні покладатися саме на професійного управлінця – керівника апарату судів, який має відповідну освіту та кваліфікацію, достатню для прийняття високо-ефективних управлінських рішень. Голові ж суду та органам суддівського самоврядування належить вирішення питань пов'язаних із самоорганізацією роботи суддів.

Організаційне, інформаційно-довідкове забезпечення діяльності Конституційного Суду покладається на Секретаріат Конституційного Суду України, а також на постійні робочі комісії, які утворюються на засіданнях Конституційного Суду із числа суддів. Очолює Секретаріат керівник [9].

Для забезпечення належної та ефективної діяльності всієї судової системи та кожного окремого суду, виникає необхідність у постійній взаємодії між ланками судової системи, судами між собою, з органами суддівського самоврядування, органами судового адміністрування та іншими органами державної влади. Напрямок та рух такої взаємодії визначається Конституцією та законами України. За своїм типом слід розрізняти функціональну, управлінську та інформаційну взаємодію.

Функціональна взаємодія являє собою правовідносини, що виникають між судами різних інстанцій у зв'язку зі здійсненням правосуддя (передача матеріалів справи з одного суду до іншого у зв'язку із переглядом справи в апеляційному, касаційному порядку або у зв'язку із нововиявленими обставинами тощо).

Управлінська взаємодія виникає між судами та органами судового адміністрування, у тому числі органами суддівського самоврядування, а також іншими органами державної влади у зв'язку зі організаційним, матеріально-технічним та іншим забезпеченням роботи кожного окремого суду та всієї судової системи (вислуховування на З'їзді суддів звіту від Державної судової адміністрації щодо проведеної нею роботи, призначення та звільнення Радою суддів Голови Державної судової адміністрації, організація та проведення засідань органів суддівського самоврядування і вирішення на них організаційних питань діяльності судів тощо).

Інформаційна взаємодія полягає в інформаційному обміні між різними судами, наданні відповідей на інформаційні запити громадян, юридичних осіб, органів державної влади, а також надісланні та отриманні відповідей на інформаційні запити від органів державної влади, підприємств, установ, організацій тощо.

Таким чином, організаційно-правова структура служби суддів в Україні на сьогодні є цілком сформованою та законодавчо визначеною. Однак, окремі її елементи все ще потребують більш чіткої законодавчої регламентації та практичного покращення. Тому перспективами подальшого удосконалення організаційно-правової структури

АНОТАЦІЯ

У статті визначено організаційно-правову структуру служби суддів в Україні; охарактеризовано систему судів, у яких судді проходять службу, порядок їх утворення, матеріально-побутового забезпечення; визначено систему органів управління діяльністю судів, у тому числі, органів суддівського самоврядування; проаналізовано напрямки та рух взаємодії судів між собою, з органами судового адміністрування та з іншими органами державної влади та посадовими особами.

служби суддів в Україні повинні стати утворення та розвиток нових форм судової взаємодії, підвищення ефективності управління системою судів тощо.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.
2. Про державну службу: Закон України від 17.11.2011 № 4050-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
4. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента України від 16.11.2004 № 1417/2004 // [Електронний

SUMMARY

In the article the organizational and legal structure of judges in Ukraine; The system of courts and judges serving, the order of their formation, material conditions of life; The system of management of the courts, including judicial authorities; analyzes trends and movement interaction between a court, with the court administration and other government agencies and officials.

ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004>

5. Питання мережі господарських судів України: Указ Президента України від 12 серпня 2010 року № 811/2010 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12182.html>

6. Дудченко О.Ю. Адміністративні посади у судовій системі України / О.Ю. Дудченко. // Актуальні проблеми права: теорія і практика – 2012. – №25. – С. 251-258.

7. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність : монографія / - С. Ю. Обрусна. – Х. : ХНУВС, 2010. – 303 с.

8. Пітер Г. С. Судове адміністрування і якість правосуддя. / Г. С. Пітер // Судова Апеляція. – 2009. – №3(16) – С. 73-83.

9. Про Конституційний суд: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України 1996. – № 49. – Ст. 272.